

УДК 711.1+13:502.33

к.юр.н., доцент Косьмій М.М.,

kosmiy.lud@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4823-5573,

ПВНЗ Університет Короля Данила, м. Івано-Франківськ

DOI: 10.32347/2076-815x.2019.70.283-295

МОРАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ НОРМИ, ЯК РЕГУЛЯТОРИ МІСТОБУДІВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Вивчається вплив нематеріальних чинників (моралі та права) на містобудівні відносини. Акцентується увага на тому, що категорії моралі та права, будучи тісно взаємопов'язаними, впливають на свідомість людини, яка є кінцевим замовником та об'єктом на який спрямовуються містобудівельні відносини. Врахування категорій мораль та право в процесі містобудування важливе з огляду на те, що вони є прикладами звичаєвих і писаних норм, які по різному впливають на містобудівельне законодавство, регулюють земельні відносини, питання планування і забудови територій.

Ключові слова: нематеріальні чинники містобудування, право, мораль, цінності, містобудівне законодавство, земельні ресурси, справедливість, планування і забудова територій.

Вступ. Постановка проблеми.

У сучасному глобалізованому світі, де основним критерієм розвитку суспільства є ресурси, в тому числі й людські, питання містобудівельних відносин не можливо вирішити виходячи тільки із класичних норм і чинників. Містобудівельне законодавство, яке покликане регулювати усі проблеми в процесі розвитку міст не завжди є ефективним і не завжди у повній мірі може задовільнити потреби та вимоги мешканців міст.

Для українців є властивим дотримання традиційних світоглядних норм і звичаїв, насамперед моральних та духовних. Важко уявити сучасний житловий район українського міста без культової чи духовної споруди (собор, церква чи просто мала архітектурна форма сакрального значення). Практичного значення в плані організації міського простору подібні об'єкти не мають, але вони впливають на свідомість і поведінку мешканців міст, є важливими для досягнення гармонії.

Іншим важливим фактором нематеріального впливу на містобудівні відносини є екологічний чинник. А.Весна, справедливо вважає, що саме відставання суспільної свідомості від реалій часу, домінування культури споживання, низька соціальна активність та ін. негативно впливають на врахування екологічних факторів в архітектурних рішеннях [5, с. 3]. Вирішити

цю проблему можливо саме завдяки впливу на моральні уподобання людини і їх подальшого врахування у містобудівельному законодавстві, що регулює розвиток міста. Гармонійне суспільство і простір можна сформувати лише врахувавши різносторонні чинники, як матеріального, так і нематеріального характеру.

Постановка завдання.

Метою нашого дослідження є визначення рівнів взаємодії категорій мораль та право і їх відображення в містобудівельному законодавстві і відповідного впливу на містобудівні відносини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впливу нематеріальних чинників, зокрема права і моралі на містобудівельні відносини, практично не досліджується українськими вченими. Ці проблеми розглядаються в контексті масштабних досліджень присвячених реформуванню містобудівного законодавства, врахування екологічних, культурних чи інших стандартів. Тоді, як їх аналіз вимагає окремої наукової розвідки.

Що стосується вітчизняних досліджень у сфері містобудівного законодавства та містобудівної діяльності, вартими уваги є праці Л. Бакалової, І. Бистрякова, Т. Возняк, М. Габреля, М. Дьоміна, Є. Ключніченко, Т. Криштопа, А. Ріпенка, Є. Юрченка та ін.

Методологічною основою нашого дослідження стали праці Д.Адамса, С. Алексеєва, П. Бургеса, А. Весни, Дж. Джейкобс, К. Картера, П. Кулікова, П. Ларкхема, А. Ріпенка, А.С кота, В. Товбича, К. Хігера та ін.

Виклад матеріалу.

Проблема взаємодії права та моралі не нова для української та світової науки. Вона цікавила філософів, правників, соціологів ще з часів античності. Прикладом можуть бути наукові розвідки Платона, Аристотеля, П. Гольбаха, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббса, І. Канта, Г. Сковороди, Г. Гегеля, К. Маркса, М. Драгоманова, І. Франка, І. Абрамова, М. Костицького, Б. Капустіна, І. Луцького, В. Розіна, П. Рабіновича, О. Скакун, М. Цвіка та ін. У працях згаданих учених сформувався чіткий підхід до розгляду права і моралі як об'єктів філософського дослідження, інтерес до яких супроводжується як оцінкою їх регуляторної ролі в суспільстві. Натомість містобудівне законодавство розглядається, як складова земельних відносин, що покликане вирішувати проблеми благоустрою.

Вивчаючи вплив нематеріальних чинників на містобудівну діяльність, слід зазначити, що будь-яке суспільство характеризується певною мірою організованості та впорядкованості. Це обумовлено потребою узгодити потреби та інтереси окремої людини з одного боку, і групи людей з іншого. Протягом тривалої історії свого розвитку людство напружувало і використовувало

різноманітні системи способів і засобів регулювання поведінки людей [14, с. 256]. Основними регуляторами поведінки і суспільних відносин виступали мораль та право. Перше було виразником звичаєвих норм і відносин, а друге – стало основним механізмом організації впорядкованих форм взаємовідносин груп людей в конкретних межах. У більшості випадків такими межами були території поселень (села, містечка, міста) де проживали організовані групи людей. Саме місто і спільний простір для проживання був фактором суспільної організації. Підтвердженням сказаного може слугувати думка авторитетних вчених П.Кулікова та В.Товбича, що «ландшафт і вода» сформували громадянське суспільство на вирішення різного роду проблем [13, с. 13].

Ще у середині ХХ ст. британська дослідниця Дж. Джейкобс, одним із недоліків містобудівної діяльності визнала нездатність налагодити «взаємини міст з рештою природи» [11, р. 79]. Як наслідок, група сучасних вчених вказують, що в забезпеченні гармонійного розвитку міст, врахування екологічних чинників та потреб людини, визначальною є роль держави, яка володіє саме законодавчою функцією [18, р. 374].

Ми погоджуємося із запропонованою тезою, але слід наголосити, що для традиційного за своєю суттю українського суспільства, поліконфесійної держави, врахування моральних і духовних чинників є важливим. Правове та моральне регулювання займало важливе місце у системі соціального регулювання впродовж всієї еволюції суспільства від первісного ладу до цивілізації та чітких державно-організованих відносин. Процес цивілізаційної організації, серед всіх інших особливостей, характерною рисою має явище урбанізації. Створення та розвиток міст є ключем до розвитку суспільства і формою задоволення окремих видів матеріальних благ. Правове регулювання – це дія права на суспільні відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права. В умовах формування в Україні основ правової держави, роль і значення правового регулювання містобудівного законодавства набуває особливої актуальності. В контексті нашого дослідження варто звернути увагу на ряд спільних рис у процесі регулювання законодавства у сфері містобудування та суспільних відносин. Прийнято вважати, що правове регулювання не застосовується до тих сфер суспільного буття, які не піддаються зовнішньому контролю.

Право не здатне (і не повинне) спеціально визначати думки людини, її внутрішню позицію з будь-яких питань. Але в той же час правове регулювання тісно пов'язане з державою. Саме держава в особі її уповноважених органів відповідно до закономірностей розвитку і потреб суспільного життя встановлює загальні засади (принципи, цілі, завдання, межі) та розробляє основні засоби правового регулювання.

Містобудівне законодавство можна віднести саме до такої категорії права. Причиною цього є те, що з одного боку, основним завданням даної галузі права є забезпечення комфорту громадян, а з другого боку, бажання самих людей, не є визначальним для основних містобудівних норм.

Свідомість людини схильна до формування власної уяви про комфорт, комфорт суспільства розуміється кожним членом цього суспільства по іншому. Підтвердженням є також і те, що правове регулювання має цілеспрямований характер – спрямоване на задоволення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права, і в той же час не придатне для визначення характеру особистих стосунків людей, таких як кохання, дружба, взаємоповага тощо [14, с. 256].

Механізм правового регулювання складає систему різних за своєю природою і функціями правових засобів, що дозволяє досягати його цілей. Це вже формальна ознака, яка свідчить про те, що названий механізм є комплексом правових елементів, з одного боку, різних за своєю природою і функціями, а з другого все ж таки взаємопов'язаних загальною метою в єдину систему. Цей механізм показує, як працює та чи інша ланка при досягненні його цілей дозволяє виділити основні, ключові, опорні юридичні інструменти, які займають відповідне ієрархічне становище серед усіх інших [15, с. 150].

Регулююча функція права пов'язана з двома притаманними їй критеріями, а саме: державною значущістю відповідних відносин та можливістю їх проконтролювати. У сфері містобудівного законодавства така регулююча функція на жаль відсутня. Варто погодитися з твердженням А. Ріпенка, що взаємопроникнення містобудівних та земельних відносин не знаходить адекватного виразу в їх правовому та інституційному забезпеченні [17].

Подібна проблема властива й іншим країнам. Американська дослідниця П.Бургес, зауважує, що основним недоліком американських «планувальників» міст була відсутність у їх складі державних чиновників, оскільки спроектовані у XIX ст. населені пункти, не пристосовані до організаційно-політичних потреб XX ст. [19]. Причиною цієї ситуації є те, що поза межами правового регулювання залишаються відносно невеликі сфери соціальних відносин, регуляторами яких у чистому вигляді є мораль та інші неправові соціальні норми, що є однією з істотних рис правового суспільства і державності. Контроль за стосунками між людьми можливий тільки тоді, коли вони мають зовнішні параметри, тобто виходять за межі особистих стосунків і пов'язані з настанням суспільно значущих наслідків. Людина у правових відносинах виступає, перш за все, як член суспільства і громадянин держави. Якщо у середньовіччі існували «міста-держави», які являли самоврядні і чітко організовані механізми, то в наші дні, міста є складовою гармонійного на

перший погляд утворення у формі держави. Уніфікація міст закономірно не можлива, але саме держава, через право може забезпечити дотримання елементарних норм і принципів, що важливі для організації людського простору і комфортного проживання.

Одночасно, норми права є деперсоніфікованими, формально однаковими і обов'язковими для всіх, кого вони стосуються. Норми права окреслюють свободу зовнішньої поведінки людей, залишаючись у більшості випадків формально нейтральними до її внутрішніх мотивів [10, с. 129]. Правова вимога зміцнення законності та правопорядку водночас є й важливою вимогою моралі, яка характеризує моральну структуру особи, її чесність, совість, обов'язок. Тому законність може виступати і як один із моральних критеріїв поцінування поведінки особи та інших суб'єктів – адже в умовах беззаконня годі й казати про мораль.

З моральної точки зору, містобудівне законодавство, своїм основним недоліком має неврегульованість сфер впливу на державному, регіональному та місцевому рівні. Власне брак законодавчого забезпечення у сфері містобудування, зумовлює прийняття основного масиву рішень саме на місцевому рівні, що в морально-правовому аспекті не є стимулом для розвитку суспільних відносин та забезпечення прав громадян [12, с. 40-41]. Такий підхід, є насамперед, джерелом до розвитку корупції та зловживань з боку місцевих чиновників, які володіють значними правами у сфері містобудівного законотворення.

Правове регулювання обумовлено деякими об'єктивними та суб'єктивними чинниками, до яких можна віднести:

- рівень економічного розвитку суспільства;
- соціальну структуру суспільства;
- рівень зрілості, стійкості суспільних відносин;
- рівень правової культури громадян і посадових осіб;
- рівень визначеності предмета, засобів і методів правового регулювання

[11, с. 217].

У вітчизняних реаліях, наведені критерії тільки формуються, а тому рівень їхньої практичної реалізації вимагає чіткого і структурованого підходу, насамперед у процесі правотворення в містобудівній сфері. Більше того, до них потрібно віднести такі фактори, як реакція на зміни економічних відносин та екологію. Так, британський вчений Х.Кемпбел, вважає, що в сучасному містобудуванні і в проектній діяльності потрібно орієнтуватися на перспективу і не бути обтяженим попереднім плануванням міст [20]. Ми погоджуємося із думкою вченого, що саме завданням органів місцевої влади і законодавців є формування такої практики планування землекористування, яка має бути

«підходящою за призначенням», тобто допомагати в спорудженні нових об'єктів (громадських чи приватних), формувати інфраструктуру, забезпечувати можливість для створення виробничих об'єктів і ефективного розподілу енергії [20].

З огляду на це важливий процес правотворення, який не може бути ефективним без застосування моралі, що є невід'ємною стороною духовного життя людей. Моральні норми формуються в процесі утвердження, розвитку моральних поглядів, являються в цілому, їх нормативним вираженням. Моральні норми діють через оцінку вчинків людей, через механізм суспільної думки [1, с. 135]. Право і мораль єдині за своєю природою, походженням, призначенням, але не тотожні між собою. Вони відрізняються способом регулювання суспільних відносин та обсягом регулятивної діяльності. Право регулює не всі суспільні відносини, мораль охоплює всі [16, с. 63].

Норми моралі виконуються людьми, виходячи з їх внутрішнього переконання, громадської думки, що, однак, не означає, ніби мораль менш захищена, ніж право, з точки зору механізму її забезпечення, який у кінцевому рахунку є досить ефективним. Виконання норм права забезпечується гранично визначеним і гарантованим механізмом застосування різних форм державного впливу аж до державного примусу [10, с. 130].

Моральні норми й цінності регулюють поведінку людини не в окремій, а у всіх сферах суспільного життя. Норми моралі мають загальний характер, поширюються на всіх людей і забезпечують стабільність або зміну підвалин суспільного життя, форм взаємин між людьми. У моральному регулюванні особливу роль відіграє свідомість. Якщо у сферах політичного і правового життя першочергове значення надається конкретній дії, санкціям за порушення існуючих норм, законів, то у сфері моральній пріоритетною є оцінка. Містобудівне законодавство та його практичне застосування повинно бути сформоване та оцінене завдяки саме суспільству, яке буде керуватися при цьому нормами моралі. Кожен знає зі свого власного досвіду знає, що людина має два внутрішні механізми, призначені для стримування особистості від порушення моральних законів. У разі їх порушення, ці механізми слугують внутрішнім голосом, який говорить про неправильність нашої поведінки. Один з них сумління, або совість, другий – почуття сорому.

Останній аспект важливий для міст, що розвиваються за рахунок сільських територій, які з ним безпосередньо межують. До таких міст власне належить й Івано-Франківськ. У цьому плані, право і мораль ще більше впливають на процес містобудування. По-перше, норми права мають забезпечити взаємодію міста і села, а інколи й окремо створеної буферної зони, яка являє собою міську забудову в межах сільської інфраструктури. По-друге,

для села властивий традиційно вищий рівень духовності і християнської моралі, є певною перешкодою на шляху розвитку міста. По-третє, саме врахування моральних і духовних потреб жителів села, є ключовою запорукою для включення їх у інфраструктуру міста. В цьому випадку, містобудівне законодавство повинно мати довготривалу та короткотривалу перспективу, бути гнучким в плані задоволення нематеріальних потреб людей [22].

Власне законодавець має керуватися такими моральними потребами людей в процесі формування містобудівного законодавства.

Висновки.

Таким чином, розглядаючи взаємозв'язок категорій права і моралі в контексті їх впливу на містобудівну діяльність можна констатувати, що:

- правове регулювання поширюється на всі суспільні відносини, в тому числі і на сферу містобудівного законодавства;

- право не здатне підкорити своїм вимогам окремі види соціальних відносин людей, натомість мораль, забезпечує індивідуальний підхід до кожної правової норми;

- визначення впливу моральних норм на сферу містобудування зумовлюється тим, що містобудівна сфера пов'язана насамперед із землекористуванням, а земля, є основним благом і власністю людини, особливо українця;

Нематеріальні фактори, такі, як право і мораль є ключовими в процесі формування містобудівного законодавства у XXI ст., а їх врахування в містобудівній діяльності дозволить сформувати гармонійне міське середовище, яке буде враховувати не тільки практичні потреби людини, а й духовні, екологічні та ін.

Список використаних джерел

1. Алексеев С.С. Теория права. М.: Издательство БЕК, 1995. – 230 с.
2. Бакалова Л. Структурно-функціональна типологія міст як ефективний інструмент управління розвитком міста / Л. Бакалова // Управління сучасним містом. – 2007. – № 1-12 (25-28). – С. 182-192.
3. Бистряков І.К. Метасистемні особливості формування гео економічного простору розвитку. – У кн.: Гео економічний сценарій розвитку України : моногр. / М.З. Згуровський, Ю.М. Пахомов, А.С. Філіпенко та ін. – К. : ВЦ "Академія", 2010. – С. 20-47.
4. Быстряков И.К. Постмодернизм в управлении развитием территорий / И.К. Быстряков, В.Ф. Уколов // Вестник университета (ГУУ). – М.: ГУУ, 2012. – № 15.

5. Весна А.В. Глобальні архітектурні концепції як фактор формування громадської свідомості. Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. - К., КНУБА, 2017. Вип. 48. - С. 3-11.
6. Возняк Т. Феномен міста / Т. Возняк. – Львів : Незалежний культурологічний журнал "І". 2009.
7. Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем / М.М. Габрель. – К. : Видавничий дім А.С.С., 2004. – 400 с.
8. Габрель М. Просторовий підхід до обґрунтування архітектурних рішень : навч. посіб. / Микола Габрель, Михайло Габрель. – Львів : Сполом, 2016. – 284 с.
9. Дёмин Н.М. Управление развитием градостроительных систем / Н.М. Демин. – К. : Будівельник, 1991. – 184 с.
10. Етика: навч. посіб. / В.О. Лозовой, М.І. Панов, О.А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. - К.: Юрінком Інтер, 2007. – 224 с.
11. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С. Л. Лисенко та ін.; за ред. В.В. Копейчикова. Стер. вид. - К.: Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.
12. Косьмій М.М. Вплив морально-правових норм на регулювання сучасних містобудівних відносин в Україні. /Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2014. № 10. - С. 38-43.
13. Куліков П.М., Товбич В.В. Цивілізована наукова дискусія – шляхи до вирішення образу історичного міста. /Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2016. Вип. 46. - С. 12-15.
14. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права: навчальний посібник. - К.: Істина, 2007. 336 с.
15. Пендюра М.М. Теорія держави і права: посібник для підготовки до іспитів. К.: ТЕКСТ, 2008. 192 с.
16. Правознавство / за ред. М. Настюка. 2-ге вид. - Львів: Світ, 1995. 272 с.
17. Ріпенко А.І. Регулювання земельних відносин у містобудівному законодавстві: тенденції та перспективи. URL: <https://www.academia.edu/10437894/> Регулювання земельних відносин у містобудівному законодавстві.
18. Adams D., Larkham P. and Pain K. Re-evaluating the place of urban planning history. *Town Planning Review*, 2015. №86(4). P. 373-379. URL: <http://centaur.reading.ac.uk/40471/>. DOI: <https://doi.org/10.3828/tpr.2015.24> Available at

19. Burgess P. City Planning and the Planning of Cities: The Recent Historiography. *Journal of Planning Literature*, May 1993. №7(4). P. 314-327. DOI: 10.1177/088541229300700402.

20. Heather C. Planning ethics' and rediscovering the idea of planning. *Planning Theory*, November 2012. №11(4). P. 379-399. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1473095212442159?journalCode=plta>. DOI: 10.1177/1473095212442159.

21. Jacobs J. The Death and Life of Great American Cities. New York, Random House, 1961. 472 p. URL: https://www.buurtwijis.nl/sites/default/files/buurtwijis/bestanden/jane_jacobs_the_death_and_life_of_great_american.pdf.

22. Scott A.J., Carter C., Reed M.R., Larkham P., Adams D., Morton N., Waters R., Collier D., Crean C., Curzon R., Forster R., Gibbs P., Grayson N., Hardman M., Hearle A., Jarvis D., Kennet M., Leach K., Middleton M., Schiessel N., Stonyer B. Disintegrated development at the rural–urban fringe: Re-connecting spatial planning theory and practice. *Progress in Planning*, 2013. №83. P. 1-52. URL:

<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0305900613000214?token=3CD2B9E983F91807A4E3395BCC76FCD1CE8AE7E346B4ACF0C7C392BD373D8CC2B4D01002F298DB7D43DB40F4881B70D2>. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2012.09.001>.

к.юр.н., доцент Космий М.М.,
Університет Короля Даниїла, г. Івано-Франківськ

МОРАЛЬНЫЕ И ПРАВОВЫЕ НОРМЫ, КАК РЕГУЛЯТОРЫ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

В статье изучается влияние нематериальных факторов (морали и права) на градостроительные отношения, обеспечивающие организованность и упорядоченность общественных отношений. Учет права и морали в градостроительной деятельности обусловлено необходимостью согласовать потребности и интересы отдельного человека с одной стороны, и группы людей с другой. Акцентируется внимание на том, что процесс цивилизационной организации, среди всех других особенностей, характерной чертой имеет явление урбанизации. Создание и развитие городов является ключом к развитию общества и формой удовлетворения отдельных видов материальных благ. Правовое регулирование - это действие права на общественные отношения с помощью определенных юридических средств, прежде всего норм права. В условиях формирования в Украине основ правового государства, роль

и значение правового регулирования градостроительного законодательства приобретает особую актуальность. В контексте нашего исследования следует обратить внимание на ряд общих черт в процессе регулирования законодательства в сфере градостроительства и общественных отношения. Принято считать, что правовое регулирование не применяется к тем сферам общественной жизни, которые не поддаются внешнему контролю. В этих условиях категории морали и права, будучи тесно взаимосвязанными, влияют на сознание человека, который является конечным заказчиком и объектом на который направляются градостроительные отношения. Учет категорий морали и права в процессе градостроительства важно, учитывая то, что они являются примерами обычных и писаных норм, по-разному влияют на градостроительное законодательство, регулирующие земельные отношения, вопросы планирования и застройки территорий. Градостроительное законодательство, своим основным недостатком имеет неурегулированность сфер влияния на региональном и местном уровне. Собственно недостаток законодательного обеспечения в сфере градостроительства, вызывает принятия основного массива решений именно на местном уровне.

Установлено, что правовое регулирование распространяется на все общественные отношения, в том числе и на сферу градостроительного законодательства, но одновременно право не способно покорить своим требованиям отдельные виды социальных отношений людей, зато мораль, обеспечивает индивидуальный подход к каждому правовой нормы. Определение влияния моральных норм на сферу градостроительства обусловлено тем, что градостроительный сфера связана прежде всего с землепользованием, а земля является основным благом и собственностью человека, особенно украинца.

Нематериальные факторы, такие, как право и мораль являются ключевыми в процессе формирования градостроительного законодательства в XXI в., А их учета в градостроительной деятельности позволит сформировать гармоничное городскую среду, которое будет учитывать не только практические потребности человека, но и духовные, экологические и др.

Ключевые слова: нематериальные факторы градостроительства, право, мораль, ценности, градостроительное законодательство, земельные ресурсы, справедливость, планировка и застройка территорий.

Ph.D. Kosmii M.M.,
University of King Danylo, Ivano-Frankivsk

MORAL AND LEGAL NORMS AS REGULATORS OF CITY RELATIONS IN UKRAINE

The article examines the influence of non-material factors (morality and law) on city-building relations, which ensure the organization and ordering of social relations. The need to reconcile the needs and interests of an individual on the one hand and groups of people from the other condition the consideration of law and morality in urban planning. The emphasis is placed on the fact that the process of a civilization organization, among all other features, is characterized by the phenomenon of urbanization. Creating and developing cities is the key to the development of society and the form of satisfaction of certain types of material goods. Legal regulation – is the right to social relations with the help of certain legal means, first of all, the rules of law. In the conditions of formation in Ukraine of the foundations of a legal state, the role and importance of legal regulation of urban development law becomes of particular relevance. In the context of our study it is worth paying attention to a number of common features in the regulation of legislation in the field of urban planning and public relations. It is believed that legal regulation does not apply to those spheres of social existence that are not subject to external control. In these conditions, the categories of morality and law, being closely interconnected, affect the consciousness of the person who is the final customer and the object on which the city-building relations are directed. The consideration of categories of morality and law in the process of urban development is important given that they are examples of customary and written norms that vary in different ways in urban planning legislation, regulate land relations, planning and building up areas. Urban planning legislation, its main disadvantage is the unregulated areas of influence at the state, regional and local levels. Actually the lack of legislative provision in the field of urban planning, makes the adoption of a major array of decisions at the local level.

It was established that legal regulation applies to all social relations, including the sphere of city-planning legislation, but at the same time law is not able to subordinate certain types of social relations of people to its requirements, whereas morality, provides an individual approach to each legal norm. Determining the influence of moral norms on urban planning is conditioned by the fact that the urban area is primarily related to land use, and the land is the main blessing and property of man, especially Ukrainian;

Non-material factors such as law and morality are key in the process of shaping city-building legislation in the 21st century, and their inclusion in urban planning activities will allow for the formation of a harmonious urban environment that will take into account not only the practical needs of man but also the spiritual, ecological, etc.

Key words: non-material factors of city-planning, law, morality, values, town-planning legislation, land resources, justice, planning and building of territories.

REFERENCES

1. Alekseev S. S. *Teoriya prava*. M.: Yzdatelstvo BEK, 1995. – 230 s.
2. Bakalova L. Strukturno-funktsionalna typolohiia mist yak efektyvnyi instrument upravlinnia rozvytkom mista / L. Bakalova // *Upravlinnia suchasnym mistom*. – 2007. – № 1-12 (25-28). – S. 182-192.
3. Bystriakov I.K. Metasystemni osoblyvosti formuvannia heoekonomichnogo prostoru rozvytku. – U kn.: Heoekonomichnyi stsenarii rozvytku Ukrainy : monohr. / M. Z. Zghurovskiyi, Yu. M. Pakhomov, A.S. Filipenko ta in. – K. : VTs "Akademiia", 2010. – S. 20-47.
4. Bystriakov Y.K. Postmodernyizm v upravlenyy rozvytyem terrytoriyi / Y. K. Bystriakov, V. F. Ukolov // *Vestnyk unyversyteta (HUU)*. – M.: HUU, 2012. – № 15.
5. Vesna A.V. Hlobalni arkhitekturni kontseptsii yak faktor formuvannia hromadskoi svidomosti. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia: Nauk.-tekh. zbirnyk / Vidpov. red. M.M. Domin. K., KNUBA, 2017. Vyp. 48. S. 3-11.
6. Vozniak T. Fenomen mista / T. Vozniak. – Lviv : Nezalezhnyi kulturolohichniy zhurnal "I", – 2009.
7. Habrel M. M. Prostorova orhanizatsiia mistobudivnykh system / M. M. Habrel. – K. : Vydavnychiy dim A.S.S., 2004. – 400 c.
8. Habrel M. Prostorovyi pidkhid do obgruntuvannia arkhitekturnykh rishen : navch. posib. / Mykola Habrel, Mykhailo Habrel. – Lviv : Spolom, 2016. – 284 s.
9. Dëmyн N. M. Upravlenye rozvytyem hradostroytelnykh system / N. M. Dëmyн. – K. : Budivelnyk, 1991. – 184 s.
10. Etyka: navch. posib. / V. O. Lozovoi, M. I. Panov, O. A. Stasevska ta in.; za red. prof. V. O. Lozovoho. K.: Yurinkom Inter, 2007. – 224 s.
11. Zahalna teoriia derzhavy i prava: Navch. posib. / A. M. Kolodii, V. V. Kopieichykov, S. L. Lysenkota in.; za red. V. V. Kopieichykova. Ster. vyd. K.: Yurinkom Inter, 2000. – 320 s.
12. Kosmii M. M. Vplyv moralno-pravovykh norm na rehuliuвання suchasnykh mistobudivnykh vidnosyn v Ukraini. Naukovo-informatsiyniy visnyk

Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho. 2014. № 10. S. 38-43.

13. Kulikov P. M., Tovbych V.V. Tsyvilizovana naukova dyskusiiia – shliakhy do vyrishennia obrazu istorychnoho mista. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. 2016. Vyp. 46. S. 12-15.

14. Osaulenko O. I. Zahalna teoriia derzhavy i prava: navchalnyi posibnyk. K.: Istyna, 2007. 336 s.

15. Pendiura M. M. Teoriia derzhavy i prava: posibnyk dlia pidhotovky do ispytiv. K.: TEKST, 2008. 192 s.

16. Pravoznavstvo / za red. M. Nastiuka. 2-he vyd. Lviv: Svit, 1995. 272 s.

17. Ripenko A. I. Rehuliuivannia zemelnykh vidnosyn u mistobudivnomu zakonodavstvi: tendentsii ta perspektyvy. URL: https://www.academia.edu/10437894/Rehuliuivannia_zemelnykh_vidnosyn_u_mistobudivnomu_zakonodavstvi.

18. Adams D., Larkham P. and Pain K. Re-evaluating the place of urban planning history. *Town Planning Review*, 2015. №86(4). R. 373-379. URL: <http://centaur.reading.ac.uk/40471/>. DOI: <https://doi.org/10.3828/tpr.2015.24> Available at

19. Burgess P. City Planning and the Planning of Cities: The Recent Historiography. *Journal of Planning Literature*, May 1993. №7(4). R. 314-327. DOI: 10.1177/088541229300700402.

20. Heather C. Planning ethics and rediscovering the idea of planning. *Planning Theory*, November 2012. №11(4). R. 379-399. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1473095212442159?journalCode=plta>. DOI: 10.1177/1473095212442159.

21. Jacobs J. *The Death and Life of Great American Cities*. New York, Random House, 1961. 472 p. URL: https://www.buurtwijis.nl/sites/default/files/buurtwijis/bestanden/jane_jacobs_the_death_and_life_of_great_american.pdf.

22. Scott A.J., Carter C., Reed M.R., Larkham P., Adams D., Morton N., Waters R., Collier D., Crean C., Curzon R., Forster R., Gibbs P., Grayson N., Hardman M., Hearle A., Jarvis D., Kennet M., Leach K., Middleton M., Schiessel N., Stonyer B. Disintegrated development at the rural–urban fringe: Re-connecting spatial planning theory and practice. *Progress in Planning*, 2013. №83. R. 1-52. URL: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0305900613000214?token=3CD2B9E983F91807A4E3395BCC76FCD1CE8AE7E346B4ACF0C7C392BD373D8CC2B4D01002F298DB7D43DB40F4881B70D2>. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2012.09.001>.